

Eesti murdekeeled

Kadri Koreinik (TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut)

Ettekandes arutlen Eesti murdekeelte üle sotsiaal- ja keeleteaduse piirialas ehk sotsiolingvistika vaateveerult. Ettekanne keskendub kolmele murdekeelttega seotud aspektile. Esmalt räägin, mis saab kohamurretest, kui inimesed on mobiilsed. Seejärel uurime, kas ja kuidas aitab tehnoloogia seni suulises kasutuses olnud murdekeeli vahendada. Lõpetan ettekande arutlusega ehedatest murdekeeltest ehk keelte ja identiteetide autentsusest.

Kõigepealt tuleb küsida, kas Eesti murdekeelte all peame silmas keeleseaduses mainitud eesti keele piirkondlikke erikujusid või Eesti murdekaardilt tuttavaid kohamurreid. Selle küsimuse rõhk on sõnal koht või piirkond. Kaheksa aastat tagasi toimunud rahvaloenduse tulemused näitavad, et murdekeelne keskkond on alles vaid Lõuna-Eestis ja saartel, kus suur osa elanikke väidab oskavat Mulgi, saarte ja Võru murret. Mujal Eestis on oskajaid alla kümnendiku, piisavalt vähe, et moodustada tõhus keelekeskkonda (Antso jt 2016). Pealgi elab lõviosa loendusel murdeoskust märkinud inimestest väljaspool traditsioonilist murdeala. Näiteks kõigist saarte ja Võru murde oskajatest elab „oma“ murde alal vaid alla poole (Koreinik ja Tender 2013). Kui keelekeskkonda pole, võib kõnelejatele tuge pakkuda meedia ja tehnoloogia.

See toob aga uue takistuse, kas ja kuidas (kellele ja mille jaoks) suulist murdekeelt kirja panna. Keele standardiseerimise sh kirjalikule kujule viimise (kodifitseerimise) puhul on tegemist tehnoloogiaga, st kuidas kirjutada, kuidas lugeda, kas eesti alfabeedist piisab. Tuleb tähele panna, et õige ja vale kirjaviis ei ole olemuslik vaid kokkuleppeline (nt kuhu kirjutada i ja kuhu j). Mõnikord aitab sellistest dilemmadest üle kõnetehnoloogia nt kõnetuvastus.

Kuna kiri on kõnest püsivam, tekivad kirjapanekuga tihtipeale küsimused murdekeele ehtsusest ehk autentsusest. Nüüdisaja inglise keeleruumi ühe lugupeetuma filosoofi, Charles Taylori (2000) jaoks on autentsus idee vabadusest, st olla nagu igaüks soovib. Ometi ei tähenda see, et inimene saaks teha, mida süda lustib. Vabadusele seavad piire tähendused, millest mõned on tähendusrikkamad kui ülejäänud. Psühholoogiast tuntud olulised teised (Eng *significant others*) meie ümber määravad, milline on tähendusrikas ehedus ja autentsus. Tänapäevases võtmes võiks defineerida autentsust kui kõike, mis ei mõju võltsilt, ja kõiki, kes ei näi *wannabe*'dena. Autentsuse jaoks vaja palju, piisab paarist doosist (Blommaert ja Varis 2011). Võtame näiteks igapäevase netikeele (Eng *netspeak*).

Lõpetuseks võtan kõne alla veel ühe nähtuse, mis ühelt poolt väärindab murdekeelt, teisalt aga võõrandab seda kasutajast. Pärandkeel muutub eksootiliseks objektiks, kaubastub, kaugeneb kogukonnast. See on pandud tallele, kogutud korpusesse, viidud muuseumisse, ent inimesed pelgavad seda kasutada.